

1. Hláskosloví

Hláska je nejmenší zvuková jednotka lidské řeči. Pro její tvoření je důležitý tvar ústní dutiny, poloha a pohyb rtů a jazyka. Z hlásek se skládají slova.

pozor!

- hláska je zvuk, psanou podobou hlásky je písmeno
- v českém pravopise převládá zásada, že každé hlásce odpovídá písmeno a že každé písmeno označuje jen jednu hlásku (za zvláštní písmeno je pokládána i spřežka **ch**), jsou zde však výjimky (**i/y**, **í/ý**, **ú/ů** – viz dále)

1.1. Soustava českých hlásek

České hlásky dělíme na samohlásky a souhlásky. Čeština má 25 souhlásek, 10 samohlásek a 1 dvojhlásku.

1.1.1. Samohlásky (vokály)

Samohlásky jsou tóny, tj. lze je zpívat.

Dělení samohlásek:

krátké – **a, e, i o, u**

dlouhé – **á, é, í, ó, ú**

pozor!

- v češtině je pouze jedna hláska **-i-**, lze ji však psát dvojím způsobem, tj. označujeme ji dvěma písmeny **i/y**, ale výslovnost je vždy stejná (totéž platí pro **í/ý**)
- rovněž dlouhou samohlásku **-u-** můžeme psát dvojím způsobem: **ú** nebo **ů**
- písmeno **ě** není zvláštní hláskou, háček nad **e** buď znamená, že písmeno před ním označuje měkkou

„Každý den se dlouho a pilně učím...“

„...někdy i čtvrt hodiny.“

souhlásku; **ď, ť, ň** - háček by měl vlastně patřit nad tuto souhlásku, např. *děti* = [d'+e+ť+i], *kotě* = [koťe], *něco* = [ňeco], nebo tento háček nahrazuje ve výslovnosti **j** (po hláskách b, p, f, v), např. *běžít, věc* vyslovujeme [bježí, vjec], případně **ň** (po -m-), např. *město* vyslovujeme [mňesto]

- délka samohlásky může v češtině změnit význam slov (tzn. je významotvorná), např. *kolik x kolík, rada x ráda, sudy x sudý*
- délka samohlásky se může měnit též při skloňování, např. *mráz - mrazu, chléb - chleba, déšť - deště, kráva - krav, chvíle - chvíl, jméno - jmen*, nebo při odvozování, např. *mlýn - mlynář, káva - kavárna, prodávat - prodavač*

Pozoruhodné je, že se můžeme *rozčítit* i *rozčítit*, zde jsou správné obě možnosti. Ale vy zůstaňte raději v klidu!

„Když jsem chodil do školy, **rozčítil/rozčítil** se otec na nezvedeného synka, „tak jsem ani nevěděl, jak taková trojka vypadá.“ „A pětka?“ táže se synátor.

„To už vůbec ne!“

„Já to tušil, tak jsem ti přinesl nějakou ukázat.“

- Kromě samohlásek se v češtině vyskytuje i dvojhhláska - **ou**, např. *koupit, hloupý*.

Dvojhhláska (diftong) je spojení dvou samohlásek vyslovovaných v jedné slabice.

Ů se píše tam, kde kdysi bývala dvojhhláska **OU**; jazykovědci to vědí, ale jak to má vědět chudák školák?!

pozor!

- ve slovech přejatých či citoslovcích se vyskytují také dvojhhlásky **au, eu**, např. *automobil, mňau, au; pneumatika, leukoplast, neurolog*

1.1.2. Souhlásky (konsonanty)

Souhlásky jsou šumy, můžeme je dělit různými způsoby

b, c, č, d, ď, f, g, h, ch, j, k, l, m, n, ň, p, r, ř, s, š, t, ť, v, z, ž

1) Souhlásky dělíme např. podle **znělosti**, tj. podle účasti či neúčasti hlasivek při jejich tvoření, na **znělé**

a neznělé. Dvojice hlásek, které se liší jenom znělos-
tí, nazýváme **párové**.

párové znělé	<i>b v d d' z ž g h</i>
párové neznělé	<i>p f t t' s š k ch</i>

nepárové, jen znělé	<i>m n ň j l r</i>
nepárové, jen neznělé	<i>c č</i>

Souhláska **ř** může být znělá i neznělá, záleží to na okol-
ních hláskách, např. *dře, břeh* (znělá) x *tři, kouř* (neznělá).
Z neznělých souhlásek **c, č** se rázem stávají znělé,
když stojí před znělou souhláskou – pak se vyslovují
jako [dz] a [dž], např. *leckdo, léčba* vyslovujeme
[ledzgo, lédžba].

2) Souhlásky dělíme třeba i podle **místa tvoření**:

obouretné	<i>b p m</i>
retozubné	<i>v f</i>
zubodásňové	
- přední	<i>d t n l r ř c z s</i>
- zadní	<i>č ž š</i>
předopatrové	<i>d' t' ň j</i>
zadopatrové	<i>g k ch</i>
hrtanové	<i>h</i>

Když se mluví,
tak není poznat,
kde se píše
tvrdé y a kde
měkké i...,

3) Dělení souhlásek je možné
také podle **působu tvoření**:

závěrové	- ústní při jejich tvoření dojde k těsnému sevření některých mluvidel, tj. výdechový proud odstraňuje překážku postavenou do cesty - nosové	<i>b, p, d, t, d', t', g, k</i>
		<i>m, n ň</i>
polozávěrové	výdechový proud nejprve překoná překážku a poté prochází štěrbinou	<i>c, č dz, dž</i>

...ale když se
píše, tak se to
poznat musí,
abychom
nedělali
hrubky.

úžinové	cesta výdechového proudu se jen zúží a na některém místě	<i>v, f, z, s, ž, š, j, ch, h</i>
bokové	mluvidel se vytváří úžina,	<i>l</i>
kmitavé	výdechový proud prochází úžinou	<i>r, ř</i>

4) Ve škole se učíme rozdělení souhlásek na **tvrdé, měkké a obojetné** (podle pravopisu i/y):

Zcela bez problémů je pravopis v citoslovci kohoutího kokrhání, zde je totiž správná obojí podoba – *kikirikí* i *kykyryký*. Tady záleží jen na vás, kterou podobu si vyberete! Kéž by toho bylo víc!

Víte, proč kohout kokrhá tak brzy ráno? Protože jakmile se probudí slepice, tak už nemá šanci.

■ Po souhláskách tvrdých **h, ch, k, r, d, t, n** píšeme v **českých** slovech tvrdé **y/ý**.

pozor!

■ na pravopis **cizích** slov a **citoslovcí**, případně slov **zvukomalebných**, kde se píše měkké **i/í** – např. *historie, chirurgie, kino, tričko, diktát, titul, nikotin*, ale též *híhíhí, chíchichi, hihňat se, chichotat* aj.

■ Po souhláskách **měkkých ž, š, č, ř, j** (a zpravidla také po **c**) píšeme v **českých** slovech měkké **i/í**.

pozor!

■ na pravopis cizích slov, např. *cyklista, cyklus, bicykl*
 ■ na skloňování některých podstatných jmen zakončených na **-c**, např. *tácy, trucky, hecy, kecy*; uvede-
 ná slova skloňujeme podle neživotného vzoru hrad, tj. **hrady**

- Pozor – slova končící na **-c**, která se skloňují podle vzoru **předseda**, např. *paňáca, Nohavica*, a podle ženského vzoru **žena**, např. *skica* (tj. *zběžná, přípravná kresba, náčrtek*), *Marica*, píšeme s měkkým **i**, tj. *paňáci, Nohavici, skici, Marici*. Slovo *velociped* (dnes již zastaralý výraz pro jízdní kolo) píšeme s měkkým **i**.

Geniální postřehy mladých cyklistů:

- ✓ Rozdíl mezi **bicyklem** a žákem je v tom, že kolo může dostat osmičku, kdežto žák jen pětku.
- ✓ **Cyklista** musí dávat pozor na chodce a podobné dopravní značky.
- ✓ Jezdím na **bicyklu** jako blesk. Tak klikatě.
- ✓ Jsem takový smolař, že píchnu kolo, i kdybych jel na lyžích.

■ Třetí skupinu pak tvoří tzv. souhlásky **obojetné b, f, l, m, p, s, z**. (Můžete si je zapamatovat podle říkanky **Befeleme, pes se veze.**) Už ze slůvka obojetné je zřejmé, že po těchto souhláskách můžeme psát obojí **i/y**, a to buď měkké, nebo tvrdé.; důležité je, ve které části slova se písmena **i/í** – **y/ý** nacházejí.

- Vzhledem k tomu, že správná bývá vždy jen jedna možnost (neplatí zde bohužel obojí podoba jako u výše zmíněného kokrhání), nezbývá nic jiného než se naučit základní pravidla českého pravopisu. Prvním rozumným krokem je prostudovat naši příručku.

Mohlo by vás zajímat:

Proč není možné zrušit psaní tvrdého a měkkého **y/i** a psát prostě všude jen jedno **-i**?

V češtině má pravopis **i/y** často vliv na význam slova, zaměníme-li tedy měkké **i** za tvrdé **y**, můžeme způsobit značné nedorozumění, např. napíšeme-li **výr**, jedná se o ptáka, ale **vír** znamená krouživý pohyb vody nebo vzduchu. A takových slov máme v češtině hodně (*být x bít, výt x vít, pyl x pil, slepýš x slepiš, opylovat x opilovat* atd.).

1.2. Spisovná výslovnost

V češtině (na rozdíl např. od angličtiny) je mezi psanou a mluvenou podobou slova větší shoda (tj. slova se stejně píší i vyslovují), ale jsou zde také některé důležité rozdíly.

- Výslovnost slov (skupiny hlásek) přepisujeme do hranatých (fonetických) závorek, např. *prosha* [prozba].

Stejná hláska nebo skupina hlásek se může v písmu označovat dvojím způsobem:

pozor!

- samohláska **i** - vyslovujeme [i], píšeme **i** nebo **y** (*byl x bil*)
- samohláska dlouhé **u** - vyslovujeme [ú], píšeme **ú** nebo **ů** (*úl - půl*)
- souhlásky **ď, ť, ň** - vyslovujeme [d', t', n'], označujeme buď písmeny **ď, ť, ň**, nebo písmeny **d, t, n** (před **-ě** či **-i**, např. *dábel'ský, pleť, laň - děti, těšit se, ticho, laně, dlaní*)
- skupiny hlásek vyslovujeme [bje, vje], ale píšeme **bě** nebo **bje**, **vě** nebo **vje** (*oběhnout, objet, věda, vjezd*)
- skupinu hlásek vyslovujeme [mně], ale píšeme **mně** nebo **mě** (*tajemně, soukromě*)

- Pozor - skupinu hlásek *pě, fě* vyslovujeme sice [pje, fje], ale píšeme **vždy** pouze **pě, fě** (*pěvec, zápěstí, koupě, fěrtoch*)!

Výslovnost **samohlásek**

- je třeba dodržovat správnou kvalitu (tj. správně artikulovat)
- je třeba dodržovat správnou kvantitu (délku), tj. nedloužit ani nekrátit; psaná podoba je v souladu se spisovnou výslovností, často dochází k nesprávnému zkracování dlouhých samohlásek

pozor!

- dvě stejně samohlásky se vyslovují **nesplývavě** (nebo-li každá zvlášť), např. [doopravdy, modrooký, poopravit]